

متن و ترجمہ

اصول کافی

ثقة الاسلام

محمد بن یعقوب کلینی

(٣٢٩ق)

ترجمہ: موسسہ فرهنگی شمس الفصحی

@kafilearn

كتاب العقل وأجمل

۱- أَخْبَرَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ، قَالَ: حَدَّثَنِي عِدَّةٌ
مِنْ أَصْحَابِنَا، مِنْهُمْ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ
مُحَمَّدٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ رَزِينَ، عَنْ
مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: لَمَّا خَلَقَ
اللَّهُ الْعَقْلَ اسْتَنْظَقَهُ ثُمَّ قَالَ لَهُ: أَقْبِلُ! فَأَقْبَلَ؛ ثُمَّ قَالَ لَهُ:
أَدْبِرُ! فَأَدْبَرَ. ثُمَّ قَالَ وَعَزَّتِي وَجَلَالِي، مَا خَلَقْتُ خَلْقًا هُوَ
أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْكَ. وَلَا أَكْمَلْتُكَ إِلَّا فِيمَنْ أُحِبُّ. أَمَا إِنِّي إِلَيْكَ
آمُرُ، وَإِلَيْكَ أَنْهَى، وَإِلَيْكَ أَعَايِقُ، وَإِلَيْكَ أُثِيبُ.

امام باقر عليه السلام فرمودند: وقتی خدا عقل را آفرید، او را
مورد بازجویی قرار داده و به او فرمود: رو کن! او رو کرد.
سپس به او فرمود: پشت کن! او پشت کرد. سپس فرمود:
قسم به عزّت و جلالم، من مخلوقی نیافریدم که او را
بیشتر از تو دوست داشته باشم. و تو را جز در کسی که
دوستش دارم کامل نمی‌گردانم. بدان که من تنها به تو
دستور می‌دهم، و تنها تو را باز می‌دارم، و تنها تو را سرزنش
می‌کنم، و تنها به تو پاداش می‌دهم.

۵- عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ، عَنْ مُفَضْلِ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ طَرِيفٍ، عَنْ الْأَصْبَحِ بْنِ نُبَاتَةَ، عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: هَبَطَ جَبْرِيلُ عَلَى آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ؛ فَقَالَ: يَا آدَمُ، إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أُخْرِكَ وَاحِدَةً مِنْ ثَلَاثٍ؛ فَاخْتَرْهَا وَدَعْ اثْنَتَيْنِ. فَقَالَ لَهُ آدَمُ: يَا جَبْرِيلُ، وَمَا الْثَلَاثُ؟ فَقَالَ: الْعَقْلُ وَالْحَيَاةُ وَالدِّينُ؛ فَقَالَ آدَمُ: إِنِّي قَدِ اخْتَرْتُ الْعَقْلَ. فَقَالَ جَبْرِيلُ لِلْحَيَاةِ وَالدِّينِ: انْصِرْ فَاوَدَعَاهُ. فَقَالَا: يَا جَبْرِيلُ، إِنَّا أُمِرْنَا أَنْ نَكُونَ مَعَ الْعَقْلِ حَيْثُ كَانَ. قَالَ: فَشَاءْنَكُمَا وَعَرَجْ.

امیر المؤمنین علیه السلام فرمودند: جبراییل بر آدم علیه السلام فرود آمد و گفت: ای آدم، به من دستور داده شده تا از تو بخواهم بین سه گزینه یکی را انتخاب و دو تای دیگر را رها کنی. آدم به او گفت: جبراییل، آن سه گزینه چیست؟ جبراییل گفت: عقل، حیا و دین؛ آدم گفت: من عقل را انتخاب می کنم. جبراییل خطاب به حیا و دین گفت: برگردید و او را رها کنید. آن دو گفتند: جبراییل، ما مأموریم هر کجا که عقل هست، ما هم همانجا با او باشیم. جبراییل گفت: خود دانید! و به آسمان رفت.

۳- أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِالْجَبَارِ، عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا، رَفَعَهُ إِلَى أَبِي عَبْدِاللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: مَا الْعُقْلُ؟ قَالَ: مَا عُبِدَ بِهِ الرَّحْمَنُ وَ اكْتُسِبَ بِهِ الْجِنَانُ. قَالَ: قُلْتُ: فَالَّذِي كَانَ فِي مُعاوِيَةً؟ فَقَالَ: تِلْكَ النَّكْرَاءُ؛ تِلْكَ الشَّيْطَانُ. وَ هِيَ شَيْهَةُ الْعَقْلِ وَ لَيْسَتْ بِالْعَقْلِ.

یکی از اصحاب امام صادق علیه السلام از ایشان پرسید: عقل چیست؟ ایشان فرمودند: آن چه خدا به آن عبادت می‌شود و بهشت به آن به دست می‌آید. راوی گوید پرسیدم: پس آن چه در معاویه بود چیست؟ حضرت فرمودند: آن نیرنگ است؛ آن شیطنت است. و شبیه به عقل می‌باشد ولی عقل نیست.

۴- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى، عَنْ أَبْنِ فَضَالٍ، عَنْ الْحَسَنِ بْنِ الْجَبَّامِ، قَالَ سَمِعْتُ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامَ يَقُولُ: صَدِيقُ كُلِّ امْرِئٍ عَقْلُهُ وَ عَدُوُهُ جَهْلُهُ.

امام رضا علیه السلام می‌فرمایند: دوست هر کس عقل اوست و دشمنش جهل او.

٥- وَعَنْهُ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ ابْنِ فَضَالٍ، عَنْ
الْحَسَنِ بْنِ الْجَبَّامِ قَالَ: قُلْتُ لِأَيِّ الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ
عِنْدَنَا قَوْمًا لَهُمْ مَحَبَّةٌ وَلَيْسَتْ لَهُمْ تِلْكَ الْعَزِيمَةُ؛ يَقُولُونَ
بِهَذَا الْقَوْلِ. فَقَالَ: لَيْسَ أُولَئِكَ مِمَّنْ عَاتَبَ اللَّهُ. إِنَّمَا قَالَ
اللَّهُ: ﴿فَاعْتَبِرُوا يَا أُولَئِكَ الْأَبْصَارِ﴾.

حسن بن جهم گوید: به ابو الحسن [امام کاظم یا امام رضا] علیه السلام عرض کرد: نزد ما [شیعیان] عده‌ای هستند که محبت [شما اهل بیت] را دارند ولی آن عزم راسخ [لازم] را ندارند. همین قدر است که به این قول [امامت] اعتقاد دارند. ایشان فرمودند: این‌ها آن کسانی نیستند که خدا مورد سرزنش قرار داده است. بلکه خدا فرموده: ﴿پس عبرت گیرید ای صاحبان بینش و بصیرت﴾ [نه ایشان].

٦- أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَسَانَ، عَنْ أَيِّ مُحَمَّدٍ الرَّازِيِّ، عَنْ سَيِّفِ بْنِ عَمِيرَةَ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ، قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَنْ كَانَ عَاقِلًا كَانَ لَهُ دِينٌ وَمَنْ كَانَ لَهُ دِينٌ دَخَلَ الْجَنَّةَ.

امام صادق علیه السلام فرمودند: کسی که عاقل باشد دین دارد و کسی که دین داشته باشد وارد بهشت می‌شود.

۷ - عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلَيٍّ بْنِ يَقْطِينٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ، عَنْ أَبِي الْجَارُودِ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّمَا يُدَاقُّ اللَّهُ الْعِبَادَ فِي الْحِسَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى قَدْرِ مَا آتَاهُمْ مِنَ الْعُقُولِ فِي الدُّنْيَا.

امام عليه السلام فرموند: خدای متعال در حساب و کتاب روز قیامت تنها به مقداری که در دنیا به بندگان عقل داده است نسبت به آنان ریزبینی می‌کند.

۸ - عَلَيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الْأَحْمَرِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ الدَّيْلَمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: فُلَانٌ مِنْ عِبَادِهِ وَ دِينِهِ وَ فَضْلِهِ. فَقَالَ: كَيْفَ عَقْلُهُ؟ قُلْتُ: لَا أَدْرِي. فَقَالَ: إِنَّ الشَّوَابَ عَلَى قَدْرِ الْعَقْلِ. إِنَّ رَجُلًا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ فِي جَزِيرَةٍ مِنْ جَزَائِرِ الْبَحْرِ خَضْرَاءَ نَضَرَةً كَثِيرَةً الشَّجَرِ ظَاهِرَةً الْمَاءِ، وَ إِنَّ مَلَكًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ مَرَّ بِهِ. فَقَالَ: يَا رَبَّ، أَرِنِي ثَوَابَ عَبْدِكَ هَذَا. فَأَرَاهُ اللَّهُ تَعَالَى ذَلِكَ، فَاسْتَقْلَلَهُ الْمَلَكُ. فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَيْهِ أَنِّي: أَصْحَبُهُ فَأَتَاهُ الْمَلَكُ فِي صُورَةِ إِنْسَيٍّ. فَقَالَ لَهُ: مَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: أَنَا

رَجُلٌ عَابِدٌ بَلَغَنِي مَكَانَكَ وَعِبَادَتَكَ فِي هَذَا الْمَكَانِ؛
فَأَتَيْتُكَ لِأَعْبُدَ اللَّهَ مَعَكَ. فَكَانَ مَعَهُ يَوْمَهُ ذَلِكَ. فَلَمَّا
أَصْبَحَ قَالَ لَهُ الْمَلَكُ: إِنَّ مَكَانَكَ لَنَزِهٌ وَمَا يَصْلُحُ إِلَّا
لِلْعِبَادَةِ. فَقَالَ لَهُ الْعَابِدُ: إِنَّ لِمَكَانِنَا هَذَا عَيْبًاً. فَقَالَ لَهُ: وَ
مَا هُوَ؟ قَالَ: لَيْسَ لِرَبِّنَا بَهِيمَةً! فَلَوْ كَانَ لَهُ حِمَارٌ رَعَيْنَاهُ فِي
هَذَا الْمَوْضِعِ؛ فَإِنَّ هَذَا الْحَشِيشَ يَضِيقُ. فَقَالَ لَهُ ذَلِكَ
الْمَلَكُ: وَمَا لِرَبِّكَ حِمَارٌ؟! فَقَالَ: لَوْ كَانَ لَهُ حِمَارٌ مَا كَانَ
يَضِيقُ مِثْلُ هَذَا الْحَشِيشِ!! فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى الْمَلَكِ: إِنَّمَا
أُثِيبُهُ عَلَى قَدْرِ عَقْلِهِ.

سلیمان دیلمی گوید: به امام صادق علیه السلام در خصوص
عبادت و دیانت و فضائل فردی سخن گفتم. ایشان
فرمودند: عقلش چقدر است؟ عرض کردم: نمی‌دانم.
فرمودند: پاداش [الهی] به مقدار عقل [فرد] بستگی دارد.
فردی در بنی اسرائیل بود که در یک جزیره‌ای سرسبز و
خرم و پر آب و درخت در میان دریا مشغول عبادت خدا
بود. روزی گذر یکی از ملائکه به او افتاد. به خدا عرض
کرد: خدایا، پاداش این بندهات را به من نشان ده! خدا
پاداش او را به آن فرشته نشان داد. این پاداش در چشم
فرشته بسیار ناچیز بود. خدای متعال به فرشته وحی فرمود

که با او همنشین شو. پس آن فرشته به شکل یک انسان نزد او آمد. آن مرد به فرشته گفت: تو کیستی؟ فرشته گفت: من مرد عابدی هستم که خبر جایگاه تو و عبادت کردنت در این مکان به من رسیده و آمده‌ام تا خدا را به همراحت عبادت کنم. بدین ترتیب آن روز را همراه او بود. فردای آن روز فرشته به عابد گفت: این مکان [چه] خرم است و تنها به درد عبادت می‌خورد. عابد به او گفت: این مکان ما یک عیب دارد. فرشته به او گفت: چه عیبی؟ عابد گفت: خدای ما یک چهارپا ندارد! که اگر [مثلاً] یک الاغی داشت، ما آن را در این محل می‌چراندیم؛ زیرا این علف‌ها [دائماً] دارند از بین می‌روند. آن فرشته به او گفت: و آیا خدای تو الاغ ندارد؟! عابد گفت: اگر او الاغی داشت که این علف‌ها این چنین از بین نمی‌رفتند!! در این هنگام خدای تعالیٰ به آن فرشته وحی فرمود: تنها به مقدار عقلش به او پاداش خواهم داد.

۹- عَلَيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّوْفَلِيِّ، عَنِ السَّكُونِيِّ،
عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلهِ:
إِذَا بَلَغَكُمْ عَنْ رَجُلٍ حُسْنُ حَالٍ فَانظُرُوا فِي حُسْنٍ
عَقْلِهِ؛ فَإِنَّمَا يُجَازِي بِعَقْلِهِ.

امام صادق عليه السلام از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآلہ نقل فرمودند: وقتی در خصوص حال خوب فردی خبری به شما رسید، خوبی عقل او را بررسی کنید. زیرا تها به [مقدار] عقلش پاداش می بیند.

۱۰- مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنِ ابْنِ حَمْبُوبٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: ذَكَرْتُ لِأَيِّ عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامِ رَجُلًا مُبْتَلًّا بِالْوُضُوءِ وَالصَّلَاةِ، وَقُلْتُ هُوَ رَجُلٌ عَاقِلٌ. فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَأَيُّ عَقْلٍ لَهُ وَهُوَ يُطِيعُ الشَّيْطَانَ؟! فَقُلْتُ لَهُ: وَكَيْفَ يُطِيعُ الشَّيْطَانَ؟ فَقَالَ: سَلْهُ هَذَا الَّذِي يَأْتِيهِ مِنْ أَيِّ شَيْءٍ هُوَ؟ فَإِنَّهُ يَقُولُ لَكَ: مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ.

عبدالله بن سنان گوید: فردی را نزد امام صادق عليه السلام یاد کردم که گرفتار [وسواس] در وضو و نماز بود و گفتم که او انسان عاقلی است. امام صادق عليه السلام فرمودند: این چه عقلی است که او دارد در حالی که فرمان شیطان را اطاعت می کند؟! به ایشان عرض کردم: چگونه فرمان شیطان را اطاعت می کند؟ ایشان فرمودند: از خودش پرس که این

[وسواس] که به او دست می‌دهد از کجا می‌آید؟ خود او به تو پاسخ خواهد داد: کار شیطان است.

۱۱- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ خَالِدٍ، عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ، رَفِعَهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: مَا قَسَمَ اللَّهُ لِلْعِبَادِ شَيْئًا أَفْضَلَ مِنَ الْعَقْلِ؛ فَنَوْمُ الْعَاقِلِ أَفْضَلُ مِنْ سَهْرِ الْجَاهِلِ، وَإِقَامَةُ الْعَاقِلِ أَفْضَلُ مِنْ شُخُوصِ الْجَاهِلِ. وَلَا بَعَثَ اللَّهُ نَبِيًّا وَلَا رَسُولاً حَتَّى يَسْتَكْمِلَ الْعَقْلُ، وَيَكُونَ عَقْلُهُ أَفْضَلَ مِنْ جَمِيعِ عُقُولِ أُمَّتِهِ، وَمَا يُضْمِرُ النَّبِيُّ فِي نَفْسِهِ أَفْضَلُ مِنِ اجْتِهَادِ الْمُجْتَهِدِينَ. وَمَا أَدَى الْعَبْدُ فَرَأَيْضَ اللَّهِ حَتَّى عَقَلَ عَنْهُ. وَلَا بَلَغَ جَمِيعُ الْعَابِدِينَ فِي فَضْلِ عِبَادَتِهِمْ مَا بَلَغَ الْعَاقِلُ. وَالْعُقَلَاءُ هُمُ أُولُو الْأَلْبَابِ الَّذِينَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا أُولُوا الْأَلْبَابِ﴾.

پیامبر اکرم صلی الله علیہ وآلہ فرمودند: خدا در میان بندگان چیزی بهتر از عقل تقسیم نکرده است. خواب عاقل از شب‌زنده‌داری جاهم بهتر و سکونت عاقل از مسافت جاهم برتر است. و خدا هیچ نبی یا رسولی را نفرستاد مگر آن که عقل را [در او] کامل ساخت و عقل او بیش از عقل

همهی امّتش بود و آن چه پیامبر در درون خویش نهان دارد، [و ظاهرًاً تکاپو و تلاشی از او در بیرون دیده نمی‌شود] برتر از سخت‌کوشی تلاشگران است. و بنده دستورات الهی را تا آن زمان که از جانب خدا فهم نکرده باشد، انجام نداده است. و همهی عابدان در فضائل عبادتشان به آن چه عاقل به آن دست یافته است نمی‌رسند. و عاقلان همان صاحبان خرد می‌باشند که خدای تعالی می‌فرماید: «هیچ کس جز صاحبان خرد، متذکر نمی‌شود».

۱. حشر (۵۹): ۲.

۲. «وما يذكّر...»: بقره (۲): ۲۶۹.